

4. ЗЛеонтъева Л.Є. Інформаційно-психологічний вплив у системі державної безпеки // Нова Парадигма. – 2005. - №50. – С. 154-160.

Сухорукова А.В. Воспитание духовности как составляющая системы социальной безопасности.

Статья посвящена проблематике социального развития в контексте рассмотрения процесса воспитания как одного из средств формирования духовности личности и общества, которая в свою очередь является залогом эффективности функционирования системы социальной безопасности. Делается вывод, что государство с помощью социальных программ, направленных на воспитание определенных духовных ценностей, оказывает содействие социальной стабильности, а также обеспечивает и собственную безопасность (т.е. безопасность государства), и безопасность общества.

Sukhorukova A. Education of spirituality as a component of system of social safety.

The article is devoted to a problematic of social development in a context of consideration of process of education as one of means of formation of spirituality of the person and society which in turn is the mortgage of efficiency of functioning of system of social safety. The conclusion is done, that the state by means of the social programs directed on education of certain cultural wealth, assists social stability, and also provides own safety (i.e. safety of the state), and safety of a society. Keywords: spirituality, education, social safety.

УДК 378; 371

Тімець О.В.

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ДО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

Сучасна освіта вимагає високого рівня професійності від учителів. Саме компетентнісний підхід до фахового становлення вчителів географії покликаний озброїти їх міцними теоретичними знаннями, інтелектуальним розвитком й професійною спрямованістю.

Актуальність дослідження. В державних документах: Національній доктрині розвитку освіти, Державній цільовій комплексній програмі „Вчитель”, в Законах України „Про освіту”, „Про вищу освіту” зазначається на перспективах розвитку сучасної освіти для гуманізації та демократизації українського суспільства. Розв’язання цих питань забезпечується високим професіоналізмом вчителя, важливою особливістю якого є здатність до інтеграції загальноосвітніх, спеціальних, психолого-педагогічних, дидактичних

і методичних знань, вмінь, спрямованість на педагогічну працю, виконання культурологічної, розвивальної, дослідницької функції, що сприяє комплексному вирішенню завдань навчання, виховання і розвитку учнів. Ідеться фактично про необхідність створення системи підтримки та формування нових життєвих умінь необхідних вчителю загальноосвітнього навчального закладу, пошук нових теоретичних і методологічних рішень та наукових розробок у професійній освіті, що дасть змогу освітнім закладам спрямувати психолого-педагогічне забезпечення навчального процесу в необхідному напрямі.

Саме тому науковці, які досліджують питання освіти значну увагу приділяють проблемі розвитку фахової компетентності вчителів. За напрямком нашого дослідження особливої *актуальності* набуває професійна досконалість вчителя географії як фахівця, який здатний працювати в умовах швидкої зміни суспільних процесів, постійного збільшення кількості наукової інформації, впровадження освітніх інноваційних технологій, інтеграції професійного і особистісного у педагогічній діяльності.

Аналіз літературних джерел за темою дослідження. Психолого-педагогічна і методична література свідчить про досить різноманітні підходи до розуміння сутності фахової компетентності вчителя. Закладання основ професійної підготовки вчителя відбувалося в працях Я.А. Коменського, К.Д. Ушинського, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського. Психологічні основи діяльності вчителів висвітлено в роботах С.Л. Рубінштейна, Л.С.Виготського, В.А. Семиченко; професійна підготовка вчителя розглядалася В.О.Сластьоніним, Ю.П. Вавиловим, а професійна спрямованість – О.Б. Кагановим, В.В. Волковою, А.А. Орловим та ін. Безпосередньо питанню формування компетентності вчителя на сучасному етапі розвитку освіти присвячені роботи В.К. Сидоренка, Є.С. Азимового, П.К. Волинського, В.Ф. Русенького, О.І Зимньої, Є.Ф. Зеєра, В.А. Болотова та ін. Розвиток професійної компетентності вчителя географії є наріжним каменем в дослідженнях В.П. Корнєєва, В.П. Максаковського, В.С. Преображенського, А.Й. Сиротенка, П.Г. Шищенка, М.В. Елькіна, Т.П. Герасимової, В.П. Замкового, Саюк В.І. та ін. З огляду на сучасний стан в освіті більшість дослідників підтримують думку про необхідність вирішення суперечностей, які лягли в основу потреби в формуванні фахових компетентностей вчителя, що відповідатимуть сьогоденню. Такими невідповідностями є: „між швидкістю суспільних, інформаційно-інноваційних перетворень та рівнем творчого використання наукових досягнень у навчально-виховному процесі; високими вимогами суспільства до психолого-педагогічної підготовки педагогів, їх загальної і професійної культури та недостатнім рівнем професійної компетентності; між сучасними вимогами до вчителя як особистості, суб'єкта освітнього процесу, здатного до саморозвитку та впровадженням інноваційних технологій і неготовністю педагогів до інноваційної діяльності, відсутності потреби у фаховому зростанні” [11]. Саме підвищення рівня фахової компетентності вчителя є основою у їх розв'язанні, де за первинну ланку перш за все визначається єдність теоретичної і практичної готовності вчителя до

здійснення педагогічної діяльності [7], системи знань у дії [4], сформованість позитивної мотивації і ціннісного відношення до неї [9].

Мета статті. Щоб забезпечити високу ефективність професійної діяльності вчителів географії необхідно оволодіти цілим комплексом компетентностей, адже якщо раніше кваліфікація фахівця передбачала лише перелік знань і навичок, то зараз у ній йде мова про його компетентність, креативність, комунікабельність, психологічну налаштованість тощо. Поняття компетентності ще на має єдиного загальноживаного визначення, хоча з англійської – це „competence” – компетенція, французької – це „competent” – компетентний, латинської – „competent” – здатний. В професійній діяльності вчителя географії виділяються такі види професійних компетентностей як психологічна, предметна (географічна), дидактична, методична, комунікативна, управлінська, проєктивна [11]. Слід зазначити, що поняття „компетентність” тлумачиться у сучасній психолого-педагогічній літературі не однозначно з виділенням по-перше, функціональної грамотності котра затребувана й аналізується на власне професійному рівні, а по-друге, – це ті її компоненти, котрі можна віднести не стільки до предметного змісту, скільки до якостей особистості, що формуються: відповідальність, творчість, допитливість, настирливість, намагання набути нових знань і, безперечно, до високої моральності, без якої немислимий спрямований професіонал своєї справи” [2]. Формування фахової компетентності вчителя географії як обов’язкової складової його професійного розвитку здійснюється відповідно до пріоритетної тенденції розвитку освіти, спрямованої на гармонізацію відносин: людина – суспільство – природа, і сприяє збереженню і продовженню культурно-історичного розвитку, примноженню соціальних, пізнавальних, виховних можливостей навчально-виховного процесу школи.

Що ж закладається в основу фахової компетентності вчителя географії?

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для того щоб дати відповідь на це запитання слід, перш за все, визначитися що несе географія як навчальний предмет в шкільну освіту.

Географія займається вивченням планети Земля, розміщення і номенклатури природних об’єктів, характеристикою населення, галузей виробництва і коментуванням чергових економічних змін. Особлива увага звертається на аналітичний підхід до оцінки стану навколишнього середовища, формування критичного погляду на використання природних ресурсів.

Отже, унікальність географії в тому, що вона одночасно досліджує проблеми навколишнього середовища і суспільства, що розвивається в ньому, які складаються з п’яти тісно пов’язаних між собою компонентів: оцінки й огляду (визначення стану вивченості); досліджень (визначення шляхів вирішення проблеми); моніторингу (власне спостережень); керування станом навколишнього середовища й обмін інформацією.

Досвід останніх років показує, що якість вирішення суспільних і регіональних проблем в області раціонального природокористування нерозривно пов’язаний з тим, як враховані дані сучасної географії.

Ще одним напрямком географічної науки є поглиблення теоретичних основ землезнавства як природничо-наукової бази взаємодії природи і

суспільства і вироблення реальних способів керування природно-технічними системами. Сама постановка цих проблем знову, як це було в древні часи, виводить географію в лідери наук про Землю, звичайно, на більш високому рівні.

Ще один аспект розвитку географії пов'язаний з дефіцитом економічних знань. Розвинуте економічне мислення дозволяє реалістично оцінювати минуле і сьогодення в розвитку країни, світу, що не просто дуже важливо, а життєво необхідно з погляду вироблення правильної громадянської позиції, формування відповідної суспільної свідомості підрастаючих поколінь. Науково обґрунтований аналіз подій, що відбуваються, процесів, явищ дозволяє уникнути проявів максималізму, критиканства при їхній оцінці, визначити вибір дій у суспільному житті країни.

Зміни, що відбуваються в географії на науковому рівні, не могли не позначитися на географії як шкільному предметі. Справа в тому, що без знань, які учні повинні одержати на уроках географії, сучасна людина взагалі не може обійтися. Зараз уже мало познайомитися з основами законів природи. Знаходячись на стику з суспільними науками, а часом і з технічними (у питаннях про форми виробництва, особливостях впливу на природу, добування і використання корисних копалин), саме географія і вивчає закони взаємодії між суспільством і природою в різних аспектах: враховуючи глобальні і регіональні проблеми, місцеві особливості, історичні зміни господарства і населення, поділ праці і міжнаціональні відносини. Зміни, що відбуваються в житті суспільства, змінюють напрямки викладання географії в школі.

Метою освіти є пізнання підрастаючими поколіннями навколишнього світу, яке відбувається за певними об'єктивними законами, надбання суспільно-історичного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями людей, відтворення освітньої культури, куди входять не тільки знання, але і вироблені суспільні цінності, нормативи, соціально значимі орієнтири. Навчання при цьому розуміється не просто як передача знань для завчання, а як формування особистісних якостей учня. У зв'язку з цим метою шкільної географії є:

I. Розкриття географічної картини світу як складової частини ноосфери Землі, для чого необхідно:

- виробити в учнів наукові погляди на взаємозв'язок природи і суспільства та на просторові особливості цього взаємозв'язку;
- сприяти формуванню в учнів екологічної свідомості, переосмисленню місця і ролі людини в природі, норм поведінки людини, адекватних реальним умовам і можливостям;
- розкрити природничо-наукові, техніко-економічні й соціально-економічні основи суспільного виробництва, охорони природи, і раціонального природокористування для успішної участі у виробництві, громадському житті;
- сформувати в учнів уміння користуватися картами, довідниками, вести спостереження на місцевості;
- підготувати їх до самоосвіти в області географії і суміжних наук;
- розвивати в учнів географічне мислення, навчити їх мислити комплексно і просторово, вирішувати доступні їм географічні проблеми.

II. Орієнтування учнів на розвиток міжнародного співробітництва,

для чого:

- показати шляхи вирішення існуючих конфліктних ситуацій між країнами;
- переконати школярів, що поглиблення міжнародного співробітництва – єдиний шлях створення світу, що гармонійно розвивається в інтересах народів і окремої особистості.

III. Формування в учнів розуміння необхідності засвоєння моральних цінностей людства, моральних норм і правил цивілізованого суспільства та співіснування, для чого:

- засобами географії виховувати небайдужість до расової і національної ворожнечі;
- розвивати почуття патріотизму в безперервному зв'язку з інтернаціоналізмом;
- формувати в школярів географічну культуру, що не дозволить їм використовувати на шкоду людям і природі енергетичні, технічні, хімічні, психологічні, людські можливості;
- допомогти засобами географії задовольняти інтереси і потреби особистості, що розвивається;
- внести вклад у трудове виховання і профорієнтацію, сприяти вибору їх життєвого шляху.

Все сказане дозволяє стверджувати, що компетентному вчителю географії необхідно мати теоретичну й практичну підготовленість, сформовані вміння й навички, професійно значущі особистісні якості, які обумовлюють його готовність до активного виконання педагогічної діяльності. Тому розвиток фахової компетентності вчителя географії потребує дотримання визначених організаційно-педагогічних умов. До таких умов ми відносимо наявність загальноприйнятої концепції розвитку компетентності вчителя, безперервності освіти, окреслення змісту фахової компетентності вчителів географії, наявність багатоваріантної структури навчальних програм, удосконалення форм і методів їх навчання й здійснення науково-дослідницької роботи, пропорційний розвиток фахової компетентності вчителя географії в складі його життєвих компетентностей.

Саме тому в структурі фахової компетентності вчителя-географа виділяється змістовий компонент, де крім фундаментальних знань з географії, методики навчання географії включено комплекс теоретичних знань з педагогіки, психології, філософії тощо; операційно-технологічний – вміння, навички, практичне володіння сучасними технологіями навчання; особистісний, що включає, перш за все професійну спрямованість як сукупність потреби в педагогічній діяльності, інтересів, нахилів, прагнень; професійно-мотиваційний – професійна усталеність, позитивна мотивація і ціннісне відношення до професійної діяльності; професійно-творчий – креативність, індивідуальний стиль роботи, прагнення до творчої праці; досвідний – це компонент, що визначає рівень набутого вчителем географії педагогічного досвіду, результативності та якості своєї діяльності; інформаційна компетентність – набуття навичок, необхідних для використання у повному обсязі можливостей інформаційного суспільства, здатність до рефлексії.

В рамках вищесказаного слід зазначити, що вчитель географії повинен мати не просто знання, а прагнення до нових знань, усвідомлення необхідності неперервного самовдосконалення, цілеспрямованості в їх отриманні та використанні, необхідна не просто виконавська дисципліна, а здатність працювати творчо, уміння співпрацювати з іншими людьми, толерантність стосовно міркувань і думок інших. Необхідною сьогодні стає компетентність у розв'язанні проблем (визначення проблеми, аналіз, синтез), гнучкість у використанні нових знань у нових умовах, впевненість під час зустрічі з відкритими проблемами, що мають декілька варіантів розв'язань з несподіваними результатами. Важливим стало вміння працювати з різними джерелами інформації, зокрема іноземними та електронними, критично аналізувати ці джерела перед використанням.

Отже, формування фахової компетентності вчителя географії це цілеспрямований, незворотній процес якісних змін у його знаннях, уміннях і навичках, можливостях і якостях та результатах професійної діяльності, є результатом взаємодії мотивації успіху й значної групи особистісних, зовнішніх і внутрішніх, індивідуальних, групових чинників.

Професійні функції як процес визначення стратегії і тактики досягнення заданого кваліфікаційного рівня, прогнозування професійного зростання і самореалізації, залучення його до спеціально організованої різномірневої науково-методичної роботи є основою для підвищення рівня фахової компетентності вчителя географії. Визначено такі форми і методи науково-методичної роботи, що спрямовані на формування якісно нового змісту професійної діяльності: навчальні тренінги, практикуми, міжвузівські обміни, методичні дебати, професійні екскурсії, дистанційне навчання, індивідуальне консультування; ділові та рольові ігри, захист тематичних проєктів, моделювання педагогічних ситуацій. Внаслідок застосування даних видів роботи у майбутнього вчителя географії формуються фахові знання, вміння й навички: передача фахової інформації (географічні терміни, визначення, характеристики тощо); формування загальнонавчальних умінь та навичок учнів; глибоке і вільне володіння навчальним матеріалом; планування власної предметної і навчальної діяльності школярів; підготовка і проведення педагогічного експерименту; здійснення контролю за власним виконанням професійних функцій і навчальною діяльністю учнів.

Фахове становлення вчителя-географа, крім того полягає в здобутті умінь і навичок самостійної роботи, що є однією з передумов ефективності процесу засвоєння предметних знань. Але крім знань, умінь і навичок компетентність вчителя характеризують: різноманітність (множина різних знань про різне); артикульованість (елементи знання чітко визначені та взаємопов'язані); гнучкість (зміст окремих елементів знань і зв'язки між ними можуть швидко змінюватися під впливом об'єктивних факторів); швидкість актуалізації (оперативна і легка доступність знання); категоріальний характер (визначна роль того типу знання, яке подається у вигляді загальних принципів, підходів, ідей); можливість використання знань у різноманітних ситуаціях; оволодіння процедурним знанням; наявність інформації про власне знання [1]; географічна компетентність (об'єднання фізико-географічної, економіко-географічної,

історико-географічної, екологічної та ін. компетентності). Крім вищеназваних сучасне життя потребує вміння створення соціумного культурно-творчого середовища на основі пошуку шляхів розв'язання соціальних проблем та гармонізації освітнього процесу, оволодіння вчителями комунікативною, соціокультурною компетентностями, які в сукупності формують висококваліфікованого географа.

З усіх вищеназваних компонентів, на нашу думку, особливу увагу слід зупинити на професійній спрямованості вчителя географії як психолого-педагогічному явищі особистісної включеності в професію. Спрямованість особистості трактується як комплексне мотиваційне утворення, система потреб, сукупність мотивів, комплекс потягів, нахилів, бажань, інтересів, ідеалів, світогляду, переконань [8]. „У людини прижиттєво формуються функціональні мозкові механізми – „матеріальний субстрат” – специфічно людські потреби спрямованості особистості. Ці новотвори виникають у процесі індивідуального розвитку людей ”[6,с.124]. Отже, в процесі саморозвитку відбувається послідовна якісна зміна психологічного статусу особистості вчителя географії, його вибіркоче ставлення до дійсності. Його професійна спрямованість може проявлятися в активізації інтересів до педагогічних ситуацій, явищ, фактів, що сприятиме позитивному ставленню до професії, прагненню вдосконалювати кваліфікацію, розвивати фахові (вчителя-географа) переконання.

В даному дослідженні ми базуємося на моделі особистості, яка включає в себе три підсистеми – підсистему направленості, інструментальну і керуючу, акцентуючи увагу на змісті цих підсистем відносно компетентного виконання вчителем фахових обов'язків. При цьому ми базувалися на моделі особистості вчителя (перш за все на сукупності професійно важливих особистісних рис і якостей, соціально-когнітивних і комунікативних умінь, психофізичних якостей вчителя географії, акторських, проєктивних і організаторських здібностей). Саме тому спрямованість вчителя географії обов'язково включає його активну життєву позицію й досягається в неперервній єдності виховання та самовиховання, в активному постійному прагненні до якнайшвидшого досягнення професійного становлення. Розкрити індивідуальність у педагогічній діяльності, творчо самореалізуватися в ній вимагає усвідомлення своєї унікальності та вміння виявити її. Лише учитель зі сформованою професійною компетентністю, який виробив власну систему дій, пріоритетів і цінностей, може знайти адекватні засоби реалізації.

Професійна спрямованість включає в себе такий показник як особистісна зорієнтованість, в основі якої лежить „прояв індивідуальності, самобутності, самооцінки кожної людини, її розвиток як індивіда, наділеного своїм неповторним суб'єктним досвідом” [3]. Сутність особистісно-орієнтованого підходу визначається філософією індивідуального вибору людиною свого життєвого шляху, ціннісної орієнтації на вільне самовизначення особистості. В основі індивідуалізованого підходу до формування особистісної зорієнтованості вчителя географії на професійну діяльність лежать такі етапи. По-перше, це етап адаптації педагога до своєї професії, який характеризується початковим засвоєнням ним необхідних прийомів і технологій. По-друге, це етап самоактивізації вчителя в професії. На цьому етапі іде процес відчуття ним

своїх можливостей, утвердження індивідуального стилю. Виокремлюється етап вільного володіння вчителем географії своєю професією, досягнення ним рівня педагогічної майстерності. В даному випадку вчитель намагається вносити в свою діяльність конкретні зміни, а не лише повторює розробки інших. Обов'язково потрібно виокремити вчителів, які знаходяться на етапі володіння професією на високому творчому рівні. Ці вчителі виступають в ролі учасників та ініціаторів педагогічних інновацій.

Для здійснення фахової підготовки вчителя географії необхідно є наявність певних особистісних характеристик. Деякі дослідники підкреслюють особистісний рівень професійної психологічної підготовки на якому поруч з уміннями постає «Я» вчителя, його когнітивний, поведінковий і екзистенційно-змістовий потенціал. «Те, що є сутністю життєзмінюючої діяльності, – атмосфера і глибина спілкування, повага і контакт, довіра і співчуття, точність і тонкість дій, творчість і мужність пошуку – все це не може бути забезпечене ніякими технологіями і процедурами. Тут на перший план виходять особистісна зрілість і мудрість, великий життєвий досвід і відчуття суб'єктивних аспектів буття» [10].

Особливостями діяльності сучасного вчителя географії є її комплексність і цілісність, творчий характер, поєднання колективної діяльності й колективної творчості. Характерність цілісності виявляється в реалізації її основної функції – в формуванні всебічно розвиненої, гармонійної особистості учня та в комплексному підході до виховання школярів, що забезпечує єдність їх розумового, морального, економічного, естетичного, екологічного, фізичного, трудового виховання; в співдружності педагогічного, учнівського і батьківського колективів; в гармонійному поєднанні різноманітних видів діяльності (навчально-виховної, методичної, самоосвітньої тощо). В ході ряду спостережень нами відмічено, що однією з ознак впливу суб'єктивного фактора педагога на особистість учня є ставлення учнів до вчителя як до професіонала, спеціаліста. Окремо виділяється їх ставлення до предмета, що викладається вчителем, де географія займає, на жаль, одне з останніх місць, що пояснюється звуженою сферою діяльності, можливих професій, спеціальностей сьогодення.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, фахова компетентність вчителя географії визначається логікою діяльності й характеризується професійною спрямованістю, цілісністю і комплексністю, міжпредметністю і ситуативністю, мотивованістю, а також комплексом компонентів, які передбачають результативність педагогічної діяльності, прагнення до творчої праці, здатність реалізувати особистісний потенціал, необхідність професійного зростання та саморозвитку.

Враховуючи, що сходження до професійного становлення – довгий, планомірний процес, варто серйозно, з допомогою сучасних діагностичних методик, у подальшому вивчити індивідуальну траєкторію педагогічного росту кожного вчителя і, базуючись на цьому, планувати роботу з удосконалення їх професіоналізму. Тільки орієнтація в цій роботі на такі критерії як особистий і професійний інтерес, особисті і професійні потреби, досягнутий рівень педагогічної компетентності, дозволяють зробити цю роботу більш ціленаправленою і результативною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Братченко С.Л. Экзистенциальная психология глубинного общения: уроки Джеймса Бюджентала. – М.: Прогресс, 2001. – 197с.
2. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций), М.: Совершенство, 1998. – 636с.
3. Додонов Б.И. О системе „личность” // Вопросы психологии. – 1985. – № 5. – С.360-45.
4. Зеер Э.Ф., Семанюк Э.К. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования // Высшее образование в России. – 2005. – №4. – С.23-30.
5. Зязюн І.А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. – К.: Віпол. – 2000. – С.17-22.
6. Кондратова Л.В. Процесс обучения в высшей школе. – Кривой Рог: АПЕРС, 2000. – 218с.
7. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – 4-е изд. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 584с.
8. Лук'янова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя // Педагогіка. – 2001. – № 10. – С.56-61.
9. Саюк В.І. Розвиток професійної компетентності вчителів географії у системі післядипломної педагогічної освіти: Автореф. ...к.п.н. 13.00.04, К, 2007. – 22с.
10. Слостенин В.А. Педагогіка. – М.: Просвещение, 2000. – 512с.
11. Якиманская И., Якунина О. Личностно-ориентированный урок: планирование и технология проведения // Директор школы. – 1998. – № 3. – С.2-6.

Тимец О. В. Компетентный подход к профессиональному становлению учителей географии.

В статье рассматривается вопрос формирования профессиональной компетентности учителя географии как одной из главных составных компетентностного подхода в образовании.

Timets O. The professional competence of geographer teachers in the professions education.

The article deals with the issues concerning the process of training geographer in the system unbroken professions education.

УДК 37.03

Успенська В.М.

Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

НАВЧАННЯ НА ЗАСАДАХ РОЗВИТКУ ЖИТТЄВИХ НАВИЧОК – ЕФЕКТИВНИЙ ШЛЯХ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ

Школа відіграє провідну роль у формуванні у дітей життєво важливих компетенцій, необхідних для збереження власного здоров'я. Освіта здоровому